

คำนำ

การติดตามประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดิน การพึ่งพาตนเอง และการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินประเทศไทย .ศ. 2551 สืบเนื่องมาจากนโยบายของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่ยึดหลักตามแนวทางนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญปี 2550 ในการดำเนินการด้านที่ดิน การกระจายการถือครองที่ดินอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมอย่างยั่งยืนรวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน โดยน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นตัวขับเคลื่อน ให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองอย่างถาวรและสามารถพึ่งตนเองได้

การติดตามและประเมินผลครั้งนี้ ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากผู้บริหารและปฏิรูปที่ดินจังหวัดระยอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่ได้มีส่วนช่วยให้การติดตามและประเมินผลในครั้งนี้แล้วเสร็จสมบูรณ์ จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่ารายงานการติดตามและประเมินผลที่ได้นี้ จะเกิดประโยชน์ต่อหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนาแผนงาน โครงการในเชิงนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการพัฒนาการจัดการที่ดินและเกษตรกรให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพเกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินต่อไป

สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

นางสาวกานดา ศากยะโรจน์

2552

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้เกิดขึ้นได้ด้วยการสนับสนุนของ ดร.วีระชัย นาควิบูลย์วงศ์ รองเลขาธิการ ส.ป.ก. ที่พยายามเพิ่มศักยภาพของบุคลากรในหน่วยงานให้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการวิจัย คณะผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.ดร. พีรพงศ์ ทิพนาค, ดร. สมภพ สุวรรณรัฐ และคณะ ที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานวิจัยร่วมทั้งให้คำปรึกษาแนะนำต่างๆ ตลอดการทำวิจัยด้วยความตั้งใจและมุ่งมั่น

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่จากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินจังหวัดระยองทุกท่านที่ร่วมมือและให้การสนับสนุนข้อมูล พร้อมทั้งช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอขอบคุณ กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร ส.ป.ก. ที่เป็นหลักในการขับเคลื่อนให้การวิจัยเป็นไปด้วยความสะดวกเรียบร้อย และ สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี ส.ป.ก. ที่จัดการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำวิจัยให้คณะผู้วิจัย และขอขอบคุณ ดร.เกียรติยศ ทรงสง่า และ นางสาวอาภาพรรณ พัฒนพันธ์ ที่ร่วมตรวจทานให้งานวิจัยนี้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ท้ายนี้ขอขอบพระคุณ นายเฉลิมพร พิรุณสาร เลขาธิการ ส.ป.ก. ที่สนับสนุนและส่งเสริมการทำงานวิจัยเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การติดตามประเมินผลการใช้ประโยชน์ที่ดินและการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตและฟุ้งพาดตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์เพื่อ ติดตามประเมินการใช้ประโยชน์ที่ดิน ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน และเพื่อติดตามประเมินผลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และการฟุ้งพาดตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การติดตามประเมินครั้งนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการติดตามประเมินจากเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดระยอง

ผลการติดตามประเมินสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์ที่ดินเกษตรกร ซึ่งพิจารณาทั้งจำนวนเกษตรกรที่ทำประโยชน์ในที่ดิน และ จำนวนเนื้อที่ที่ใช้ประโยชน์ ผลการติดตามประเมินพบว่าจำนวนเกษตรกรที่ใช้ประโยชน์ที่ดินด้วยตนเองอยู่ในสัดส่วนที่สูง คือร้อยละ 96.25 ซึ่งผ่านเกณฑ์การประเมินที่วางไว้ร้อยละ 10 ทั้ง 2 ประเด็น ส่วนรูปแบบการผลิตพบว่าเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินส่วนใหญ่ การปลูก ยางพารา สับปะรด และไม้ผล เป็นพืชหลัก

2. การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต เกษตรกรมีการเปลี่ยนวิธีการผลิตประมาณร้อยละ 28.25 และเกษตรกรร้อยละ 20 มีกิจกรรมเสริมรายได้ ลดรายจ่าย ซึ่งทั้ง 2 ประเด็นผ่านเกณฑ์ผ่านเกณฑ์ประมาณที่วางไว้ที่ร้อยละ 10 ของเกษตรกรทั้งหมด โดยเกษตรกรที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตให้เหตุผลสำคัญว่าด้วยตัวการลดต้นทุนการผลิต อย่างไรก็ตามรูปแบบการผลิตของเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นพืชเชิงเดี่ยว โดยกิจกรรมเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย ของเกษตรกรส่วนใหญ่คือการปลูกผัก การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยหมักปุ๋ยคอก และการทำน้ำส้มควัน

3. การฟุ้งพาดตนเอง โดยประเมินจาก 2 ประเด็น คือ การมีอาหารที่เพียงพอต่อครอบครัวในครัวเรือน และการฟุ้งพาดตนเองด้านปัจจัยการผลิต ซึ่งผลการประเมินพบว่าผ่านทั้ง 2 ประเด็น คือ เกษตรกรมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน ร้อยละ 3.75 ซึ่งอยู่ในระดับต่ำมาก ส่วนเกษตรกรที่ฟุ้งพาดตนเองด้วยปัจจัยการผลิต มีร้อยละ 48.05 ซึ่งทั้ง 2 ประเด็น มีเพียงการฟุ้งพาดตนเองด้านปัจจัยการผลิตที่ผ่านเกณฑ์ประเมินที่วางไว้คือ ร้อยละ 10

ในการฟุ้งพาดตนเองด้านปัจจัยการผลิต พบว่า อยละ 53.75 ของเกษตรกรมีการกู้ยืมเงินทุนจากภายนอกครัวเรือน อย่างไรก็ตามเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดระยองไม่มีการฟุ้งพาดตนเองด้านปัจจัยการผลิตในสัดส่วนที่สูง

ข้อเสนอแนะ

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมควรมี นโยบายในการรองรับเกษตรกรที่ต้องการเปลี่ยนอาชีพ/เลิก อาชีพทางการเกษตร
2. การรองรับและจัดการที่ดินและเกษตรกรรุ่นใหม่เข้ามาทำการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน เนื่องจากแรงงานหนุ่มสาวเข้าเมืองและทำงานรับจ้างในโรงงานทำให้ขาดแคลนแรงงานภาค การเกษตรเกิดการละทิ้งที่ทำกินและขาดการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ
3. การอบรมและส่งเสริมการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง รวมทั้งวางแผนและดำเนินการไ อนาคตด้านการจัดสรรที่ดินและคัดเลือกคนที่จะได้เอกสารสิทธิอย่างเหมาะสม เนื่องจาก ครอบครองสิทธิหลายรายไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่นอกพื้นที่ เช่นชลบุรี กรุงเทพฯ และจะเชิงเทรา ทำให้การรวมกลุ่มเป็นได้ยาก ชุมชนขาดความเข้มแข็ง เจ้าหน้าที่ เข้าไปส่งเสริมและพัฒนาความรู้เกษตรกรได้ไม่ทั่วถึง เพราะเกษตรกรไม่ได้อยู่ในพื้นที่
4. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ควรส่งเสริม สนับสนุน การพัฒ โครงสร้างพื้นฐานให้กับพื้นที่ทางการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำขนาด กลางและขนาดใหญ่ เพื่อใช้เติมสระน้ำขนาดเล็กประจำไร่นา
5. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ควรส่งเสริมและสนับสนุนบทบาท ของอาสาสมัครปฏิรูปที่ดิน (อ.ส.ป.ก) หรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

2 ข้อเสนอแนะผลจากการติดตามและประเมินผล

1. สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ควรมีการฝึกอบรมให้ความรู้กับ เกษตรกรที่ได้รับการจัดที่ดินให้เข้าใจเรื่อง สิทธิ บทบาท หน้าที่ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน
2. ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มากขึ้น โดยเพิ่มความ หลากหลายของชนิดพืช เนื่องจากพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว เมื่อมีปัญหาเรื่อง ราคาผลผลิตตกต่ำทำให้เกษตรกรขาดทุน
3. ควรส่งเสริมและหาแนวทางในการใช้ที่ดินให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด สำหรับที่ดินขนาดเล็ก จากข้อมูลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมากกว่าร้อยละ 40 ถือครองมีที่ดินต่ำกว่า 10 ไร่ ดังนั้นในอนาคตเมื่อเกษตรกรมีการแบ่งที่ดินให้แก่บุตรหลาน ที่ดินจะมีขนาดที่ดินเล็กลงอีก ดังนั้นเกษตรกรบางรายจึงต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตร และใช้ที่ดินของ ส.ป.ก. สร้างที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว ซึ่งในการศึกษาพบเกษตรกรที่ปลูกที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียวร้อยละ 7.50 และออกไปทำงานรับจ้างนอกภาคการเกษตร
4. ควรส่งเสริมให้เกิดศูนย์เรียนรู้หรือเกษตรกรตัวอย่างหรือปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ให้มากขึ้น เพื่อจะได้ถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนได้ง่ายและรวดเร็ว
5. ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการออมของเกษตรกร

3 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาในเชิงคุณภาพให้มากขึ้น รวมทั้งข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเป็นข้อมูลให้เข้าใจสภาพพื้นที่เพื่อการวิเคราะห์และวางแผนได้ดีขึ้น รวมทั้งรับทราบรายละเอียดหรือขั้นตอน อุปสรรคในการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างจริงจัง การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต รวมทั้งการพึ่งพาตนเองได้ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ค
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของการติดตามและประเมินผล	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 ขอบเขตของการติดตามและประเมินผล	3
1.4 นิยามศัพท์	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการติดตามประเมินผล	6
2.2 การปฏิรูปที่ดินและการทำประโยชน์ในที่ดินของเกษตรกร ในเขตปฏิรูปที่ดิน	18
2.3 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเองและการ ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต	22
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
บทที่ 3 วิธีการติดตามและประเมินผล	31
3.1 รูปแบบการติดตามและประเมินผล	31
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	34
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามและประเมินผล	35
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	35
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	36

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การติดตามและประเมินผล	37
4.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	37
4.2 ผลการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน	40
4.3 ผลการติดตามประเมินผลประเด็นการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	42
4.4 ผลการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตทางการเกษตร	45
บทที่ 5 อภิบาย สรุปและข้อเสนอแนะ	46
5.1 อภิปรายผล	46
5.2 สรุปผลการติดตามประเมินผล	48
5.3 ข้อเสนอแนะ	50
บรรณานุกรม	51
ภาคผนวก	53

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1	30
ตารางที่ 4.1	37
ตารางที่ 4.2	38
ตารางที่ 4.3	38
ตารางที่ 4.4	39
ตารางที่ 4.5	39
ตารางที่ 4.6	40
ตารางที่ 4.7	41
ตารางที่ 4.8	42
ตารางที่ 4.9	42
ตารางที่ 4.10	43
ตารางที่ 4.11	43
ตารางที่ 4.12	44
ตารางที่ 4.13	44